

DEMAGOGIE A DEMOKRACIE

Ukázky z knihy:

Úvod

Doslov

Autorka

Patricia Roberts-Miller, PhD, je profesorkou rétoriky a tvůrčího psaní a je také ředitelkou Univerzitního centra pro psaní na Univerzitě Texas v Austinu. Předmět demagogie učí od roku 2002 a je rovněž autorkou knížek *Voices in the Wilderness*, *Deliberate Conflict* a *Fanatical Schemes*.

DEMAGOGIE A DEMOKRACIE

Patricia Roberts-Miller

Poprvé publikováno ve Spojených státech pod názvem:
DEMAGOGUERY AND DEMOCRACY

Copyright c 2017 by Patricia Roberts-Miller.

Obsah

Úvod

- I. Demokratická rozprava
- II. Jak ne-definovat demagogii
- III. Co je demagogie?
- IV. Jak funguje demagogie
- V. Demagogie: Případová studie
- VI. Kultura a prostředí demagogie
- VII. Co můžeme dělat?

Citace a doporučená literatura

Poděkování

Autor

Poznámky překladatele

Demagogie a demokracie

Úvod

Každému je jasné, že žijeme v době demagogů, a je samozřejmé, že demagogové jsou úspěšní. Tím, jak se podbízejí, jak jsou nečestní a jak dokáží využít iracionální rétoriky, přitahují popletené hlupáky a úzkostné zoufalce. Na tom se všichni shodneme. „My“ se však neshodneme s „nimi“, s těmi zatemněnými mozky, kteří si myslí, že jsme to „my“, kdo je ovládán demagogy! Ale to „my“ přece nejsme. Takové obvinění jasně ukazuje, jací jen „oni“ jsou bezmyšlenkovití fanatici. Naši vůdci, naši čelní představitelé jsou čestní (i když se občas mohou mýlit), mají dobré úmysly a jsou důvěryhodní. Ti jejich lžou, jsou škodolibí a manipulativní. A právě proto jsme nyní v tak hrozivé situaci, protože naše politická scéna je ovládána „jejich“ demagogy.

Základem tohoto příběhu je přesvědčení, že naše politická kultura je rozkládána, protože se na ní objevil demagog a svádí lidi na scesti. Pokud si tento příběh osvojíme (ve skutečnosti při bližším zkoumání neobstojí), budeme se snažit řešit problém demagogie způsobem, který celou situaci ještě zhorší: budeme chtít očistit náš veřejný prostor tím, že jej zbavíme „jejich“ demagogů, a často se o to budeme snažit velmi demagogickým způsobem. Necháme se zmást tímto příběhem proto, že v něm dochází k záměně příčiny a důsledku. Demagogie se v naší společnosti neobjevila proto, že se k moci dostal demagog. Když se totiž demagogie stane běžným způsobem rozpravy ve veřejném prostoru, je jenom otázkou času, kdy se první demagog objeví. Tato knížka tedy není o jednotlivých demagozích, ale o demagogii jako takové. Jak funguje, jak je možné ji definovat a rozpoznat, jak se dobří lidé začnou spoléhat na demagogii a také, co s tímto problémem můžeme dělat.

Způsob, jakým byly vedeny politické rozpravy v Americe, mě začal značně znepokojoval v období, které nakonec vyústilo v invazi do Iráku v roce 2003. Právě v této době demagogie začala dominovat při debatách ve veřejném prostoru. A byl to tento demagogický způsob rétoriky, který jakoby ozvěnou připomněl další tragické období z naší minulosti, kdy se až příliš mnoho osobností našeho politického života zapojilo do obhajoby otrokářství. Jak snadné je dnes odsoudit jejich podporu otrokářského systému. Poněkud obtížnější je připustit si, že tito lidé hájili otrokářství na základě přesvědčení, hodnotového systému, který je i dnes pro mnohé z nás aktuální: křesťanství je morální, úlohou státu je udržovat pořádek, lidé, kteří jsou ekonomicky úspěšní, jsou jistým způsobem lepší než ti neúspěšní a vládní intervence do svobody podnikání jsou až na výjimky špatné. Mnoho osobností z doby před Občanskou válkou (1861 - 1865) hájilo a odůvodňovalo otrokářství právě pomocí zmiňovaných hodnot naší civilizace.

Při obraně otrokářství nešlo o skutečnost, nešlo o realitu falzifikovatelných^p faktů, byla to alternativní „realita“ – vytvořená mocnými a úctyhodnými obhájci otroctví. Stačí uvést jeden konkrétní příklad: V roce 1835 se rozšířila zpráva, že americká anti-otrokářská asociace zaplavila Jih kopiemi jistého pamfletu (asociace nic takového neudělala). Anglická spisovatelka Harriet Martineau, která v té době po Jihu cestovala, kontaktovala obyvatele v této oblasti a zjišťovala, kdo konkrétně se s pamfletem setkal. Nenašla nikoho, kdo by jej skutečně viděl, ačkoli všichni dotázání potvrzovali, že Jih je jimi zaplaven. William Gilmore Simms, uznávaný spisovatel, odsoudil argumenty předkládané Harriet Martineau jako jednoznačně chybné. A zdůvodňoval to tak, že Martineau uvěřila abolicionistům^p, které on nesnášel a kterými pohrdal, na rozdíl od úctyhodných „nejpřednějších jmen naší země“ (tedy, nejmocnějších lidí Jihu).

Simms netvrdil, že „nejpřednější jména“ jsou lidé, kteří viděli pamflet (ostatně pamflet neviděli ani významní lidé, se kterými hovořila Martineau); Simms pouze chtěl, aby Martineau věřila verzi vyznávanou lidmi, kterých si Simms vážil. Podle něho „úctyhodní lidé“ určují, co je pravda, již na základě své identity. Jakékoliv tvrzení tak šlo snadno odmítnout s odkazem na to, že neuznávám osobu jeho autora. Argumenty obhajující otroctví nepocházely z pragmatických nebo etických diskusí o samé realitě otroctví; šlo o tvrzení týkající se abstraktních identit (otrok, majitel otroka, abolicionista) a demonstraci loajality k Jihu. Šlo tedy o demagogii.

Debata o možné invazi do Iráku byla až znepokojivě podobná debatě o systému otroctví – nešlo tolik o samotné téma jako o způsob, jakým byly tyto debaty vedeny. *Jak* si lidé představovali, že se mají vést, a *jak* si představovali způsob politického rozhodování. Argumenty se zakládaly na loajalitě a identitě. Místo argumentů podložených fakty až příliš mnoha účastníků rozpravy odmítalo určitá tvrzení s odkazem na to, kdo je jejich autorem, přičemž nesouhlas s oficiální verzí vlády byl považován za vlastizrada. Také to byla demagogie. Na obhajobu invaze do Iráku byly předloženy dva zásadní argumenty. Prvním argumentem byl samotný Saddam Hussein, který měl představovat naléhavou hrozbu pro Spojené státy (mnoha enklávními^p informačními zdroji byl označován za původce teroristických útoků z 11. září). Jedinou odpovědí na tuto hrozbu byla změna režimu v Iráku, kterou americká invaze měla zajistit. Pokládalo se za samozřejmé, že Spojené státy dosáhnou této změny snadno a rychle. Druhý argument se týkal samotného způsobu argumentace. Jakákoliv námitka týkající se navrhovaných kroků (například zdali Irák disponuje zbraněmi hromadného ničení a zdali invaze může zajistit kýženou změnu režimu) se označovala za zbytečnou, nelojální, váhavě zdržující, a možná dokonce zlomyslnou, protože správný akční směr byl již dán a byl samozřejmý. Hlavní mediální skupiny demonizovaly nesouhlas, a k tomu všemu došlo v demokracii.

Jak se ale ukázalo poté, pochyby o smyslu invaze byly oprávněné. Skeptici měli pravdu, a to nejen pokud šlo o tvrzení, týkající se zbraní hromadného ničení a předpokládaného spojení mezi 11. září a Irákem, ale také v případě pochybností týkajících se snadného provedení invaze. Na tiskové konferenci, která se uskutečnila 22. srpna 2006, přiznal George W. Bush, že v Iráku nebyly nalezeny žádné zbraně hromadného ničení, že Irák neměl vazby na Al Káidu a neměl ani účast na 11. září. Tím se prokázala neplatnost prvního argumentu, údajné hrozby, kterou měl Irák pro Spojené státy představovat. Tato skutečnost nás měla přimět k větší skepsi také v případě druhého argumentu, který se týkal samotného způsobu argumentace, kdy se stalo standardem označovat nesouhlas za zradu. I přesto z velké většiny média, komentátoři a politici, kteří trvali na *evidentní* věrohodnosti těchto (nyní prokazatelně falešných) tvrzení, nejen že nepřiznali svou chybu, když se snažili umlčet nesouhlas a kritiku, ale ani nevzali zpět svá obvinění z vlastizrady a nelojality. Nepřestali prezentovat politická rozhodnutí jako hru s nulovým součtem^p mezi evidentně dobrými („my“) a evidentně zlými („oni“). Sice svou podporu invaze odvolali, ale nezřekli se demagogie, která je k jejich jednání přivedla.

Tohle všechno však není standardní pohled na demagogii. Obvykle se demagogie spojuje s vášněmi, emocionalitou, populismem a podbízením se davu. Takový způsob uvažování o demagogii s pomocí uvedených kritérií nás však svádí k jednostrannému rozpoznání pouze *jejich* demagogie, přičemž zároveň přehlízíme, jaký vliv na naše přesvědčení a chování má ta *naše* demagogie. Termín demagogie může být užitečný pouze v případě, že obsahuje kritéria použitelná pro „my“ stejným způsobem jako pro „oni“.

Demagogie je především otázkou identity. Říká, že složité společenské záležitosti lze zjednodušit na binární vztah „my“ (dobří), nebo „oni“ (špatní). Říká, že dobří lidé, na rozdíl od špatných, rozpoznají kritickou situaci a dokáží proto určit, jaká nejlepší opatření se mají podniknout. Demagogie říká, že máme myslet výhradně ve dvou kategoriích: 1) kdo je jako my, nebo 2) kdo jako my není. V americké politice jsou to Republikáni proti Demokratům nebo „konzervativci“ proti „liberálům“^p. Takový polarizovaný a stranický přístup k veřejné rozpravě prakticky zaručuje vzestup demagogů při debatě o jakémkoliv tématu a rozhodování o jakémkoli opatření. Demagogie je vážný problém, protože narušuje základní schopnost společnosti domluvit se na rozumných opatřeních a politických rozhodnutích. Má tendenci podporovat nebo ospravedlňovat násilí. Jen výjimečně se demagogie stává následkem činnosti jedince, který by až nadpřirozeným způsobem dokázal náš normální svět převést do světa jiného. Demagogie není to, co politici provádějí; demagogie je v tom, jak my, občané, diskutujeme, přemýšlíme a volíme. Do jaké míry je naše kultura omezována a jak je závislá na demagogii, je problémem nás všech a na nás je, abychom jej řešili.

To je složité – a zneklidňující tvrzení. Je nutné začít s diskusí o smyslu politické rozpravy, jak bychom měli (a neměli) definovat demagogii, jak demagogie funguje, jaké jsou její typické projevy, jaké je její kulturní prostředí a co se s tímto problémem dá dělat.

Doslov

Knížku *Demagogie a demokracie* jsem objevil asi před půl rokem, při náhodné návštěvě jednoho bratislavského knihkupectví a musím říci, že to byla šťastná náhoda. Patricia Roberts-Miller se totiž pouští s velkou energií do naléhavého tématu dnešní společnosti. Tématu, ke kterému lze sehnat hodně zdrojů snadno přístupných, ale nepoučených, nebo hodně zdrojů těžko přístupných ovšem velmi poučených. Na rozdíl od mnoha jiných autorů se nesnaží pouze o analýzu problému, ale chce pomoci s nalezením jeho reálného řešení. Začíná již samotným pojmenováním problému, a to slovem demagogie, zatímco běžně užívané slovo „populismus“ se v její knížce téměř nevyskytuje. Takovýto postup má několik výhod:

- 1) Ne všechny politické směry a názory lze označit za populistické, téměř ve všech však lze nalézt určitý stupeň demagogie. Je tak například možné namísto „selhání elit“ popsat demagogii elit.
- 2) Argumentace se může odkázat na dlouhou tradici demokracie, kdy spolu s jejím vznikem v antických Aténách se zrodil také její stín - demagogie, avšak nikoli populismus, který se objevil až v současné zastupitelské demokracii (Jan-Werner Müller 2017).
- 3) Ačkoliv to není snadné ani bezbolestné, je přeci jen snazší rozpoznat vlastní demagogii než vlastní populismus.

Na každé stránce knížky *Demagogie a demokracie* je znát, jak hluboce promyšlené a široce prodiskutované má Patricia Roberts-Miller toto téma. Demagogie pro ni není pouze vědeckým oborem, ale skutečnou praxí - také díky tomu není její knížka pouhým teoretickým pojednáním, nýbrž zároveň praktickou příručkou. Zřejmě nejvýrazněji v knížce zaznívají dvě myšlenky:

- A) Mějte se na pozoru, kdykoliv se ve veřejném prostoru objeví výzva k rozdělení lidí na „my“ a „oni“, následovaná hodnocením, že „my“ jsme dobří a „oni“ špatní. To je počátek konce racionality, počátek konce světa politiky.
- B) Politika je výjimečný způsob domluvy a rozhodování o správě věcí veřejných v kontrastu s rozhodováním vyvolených jedinců odvozujících svou moc například od náboženské autority. V dávné historii byla neznámá a objevila se poprvé spolu se samotnou demokracií ve starořeckých Aténách (samotné jméno politika je odvozené od označení starořecké obce - polis, předtím žádné slovo pro politiku nebylo potřeba, nemělo co označovat, viz. Donald Kagan 2010). A proto buďme všichni političtí, diskutujme a především obhajujme principy demokratické rozpravy. Protože, jak dokazuje Patricia Roberts-Miller, lidé se v různých typech demokracie, v různých historických dobách dohadovali o velmi rozdílných záležitostech. Pokud však jde o metody demagogie, tak ty jsou po celých 2 500 let naprosto stejné. Proto způsob stanovení pravidel debaty musí předcházet definici jejího tématu.

Knížka *Demagogie a demokracie* není učebnicí řečnických klamů, ačkoliv jejich stručný přehled obsahuje. Není obžalobou demagogie, i když uvádí příklady hrůzných následků, pokud se demagogii podaří ovládnout veřejný prostor. *Demagogie a demokracie* říká, že by bylo dobré najít řešení, jak se zbavit demagogie v politice jiným způsobem než pomocí zničující války. A to zřejmě nebude možné bez zásadní změny vzdělávacího systému, hlavně a nejprve ve výuce sebeobrany proti manipulaci, proti marketingu věcí a také idejí, abychom si dokázali uvědomit, a také, abychom dokázali zacházet se svými rolemi zákazníků a voličů. Totiž, je až neuvěřitelné, jak snadno se společnosti jen pomocí samotné rétoriky dokáží nejprve vybudit do stavu naprosté nepřičetnosti a

pak organizovat a vykonávat hrůzné činy, které předčí fantazii i těch nejnynalézavějších autorů hororových příběhů.

Současná věda často opomíná filozofii, ze které vzešla. Buď ji přímo odmítá, když ústy svých vědeckých celebrit tvrdí, že “filosofie je mrtvá, patří mezi staré mýty” (Stephen Hawking 2011), nebo se podle mnohých názorů z čistě vědeckého pohledu správně nezabývá morálními důsledky svého zkoumání prostě proto, že věda neumí na základě toho, co je, určovat, co být má: ... Jediný rozdíl mezi šimpanzem a člověkem (tedy co z nás dělá člověka) je počet synapsí v mozku (Robert Sapolsky 2011). Podle jiných dokonce jednota osobnosti v čase a svobodná vůle jsou iluze (Sam Harris 2012).

Zároveň se zdá, že spolu s rozvojem umělé inteligence přicházíme o další iluzi, tentokrát zastoupenou názorem, že vládneme nejvyšší inteligencí v nám známém vesmíru (tou, kterou jsme si zvykli označovat zkratkou IQ).

Britský filozof a matematik Alfred North Whitehead napsal, že “Nejjistější obecnou charakteristikou evropské filozofické tradice je to, že se skládá z poznámek k Platónovi”. Této větě lze rozumět také tak, že lidské chápání světa, lidské problémy jsou stále stejné a není důvod se domnívat, že by se nyní měly zásadně změnit. Má proto smysl vracet se k počátkům naší kultury, v tomto případě k první sókratovské revoluci, k morální filozofii, protože naše čistě vědecká zkoumání vždy a nevyhnutelně končí a budou končit v morálce.

Sókratés neprosazoval nic, co bychom označili za nauku nebo ideologii. Jeho snahou bylo pomoci lidem rozpoznat, že to, co pokládají za znalost, je ve skutečnosti pouhé mínění nebo ignorance. Věřil, že pouze tak lze dosáhnout zlepšení ve výchově, vzdělání a morálce. V tomto smyslu je knížka Patricie Roberts Miller skutečně sókratovská.

Martin Paur